

Şehirdeki bazı camilerin Mescidü'l-Karaviyyin, Mescidü'l-Basriyyin, Mescidü'l-Küfiyyin vb. adlar taşıması Tâhert'e yapılan bu göçleri göstermektedir.

Zamanla bölgenin en önemli ticaret merkezlerinden biri haline gelen, büyüyen ve gelişen Tâhert'te çok sayıda cami, çarşı, han ve hamam mevcuttu. Özellikle Ma'sûme çarşısının yaygın bir şöhreti vardı. Tarım ve hayvancılık da giderek gelişti. Tâhert safkan Arap atlarının yetiştirildiği önemli bir merkezdi. Şehir ve çevresinde elde edilen ürünler Akdeniz sahillerinden dış pazarlara satılıyordu. Rüstemiler, Endülü's-le Doğu Sudan arasındaki ticarî ilişkilerde bir köprü vazifesi gördü ve en parlak dönemleri olan III. (IX.) yüzyılda Kuzey Afrika ticaretinde önemli rol oynadı. Ya'kübî, III. yüzyılın sonlarında şehrin büyüklüğü yanında Akdeniz sahilinde Tâhert gemilerinin demirlediği Mersâ Ferruh adlı limana sahip müstahkem bir kaleden de bahseder (*el-Büldân*, s. 192).

Tâhert, Rüstemiler'in Ağlebîler'le giriştiği mücadeleler yüzünden önemini yitirmeye başladı ve 296 (909) yılında Fâtımî kumandanı Ebû Abdullah eş-Şîî tarafından işgal edildi. Rüstemiler'i ortadan kaldıran Ebû Abdullah, şehri yağmalattığı gibi İbâzî kültürünü yok etmek için Ma'sûme Kütüphanesi'ndeki 300.000 ciltten fazla olduğu rivayet edilen dinî eserleri yakardı. Matematik, tıp ve astronomiye dair kitapları Mısır'a götürdü. Yakılan eserlerle birlikte bu dönemde yetişen İbâzî âlimlerinin çoğunun isimleri de unutuldu. Şehir bu tarihten itibaren önemini tamamen kaybetti. Tâhert'ten ayrılan İbâzîler Sidrâte'ye göç ettiler, daha sonra da Mizâb'a gittiler.

Fâtımî hâkimiyeti döneminde Tâhert birkaç defa Zenâte Berberîleri'nin saldırısına uğradı. Bir ara Berberîler'in eline geçen şehir 347'de (958) Fâtımî kumandan Cevher es-Sikillî'nin Berberî kuvvetlerini bertaraf etmesiyle itaat altına alındı. Bu devirde Tâhertülkadîme'nin yeniden canlandığı ve giderek geliştiği anlaşılmaktadır. Nitekim Ya'kübî'nin sadece Rüstemî başşehri Tâhert'ten bahsetmesine karşılık ondan bir asır sonra yaşayan İbn Havkal eski Tâhert'ten de söz etmiş ve şehirde bir caminin bulunduğunu söyleyerek iki şehri karşılaştırmıştır (*Şüretü'l-arz*, s. 86). VI. (XII.) yüzyıl coğrafyacılarından Şerif el-İdrîsî, iki Tâhert'ten bahsetmekle birlikte sadece Tâhertülkadîme'yi tanıtmış ve surla çevrili şehirde ticaret ve tarımın geliştiğini belirtmiştir (*Nüzhetü'l-müşâk*, I, 255-256).

Onun verdiği bilgiler, Muvahhidler zamanındaki saldırılar yüzünden Rüstemî başşehrinin büyük oranda boşaldığı ve önemini yitirdiği şeklinde yorumlanmıştır (*el-Mevsû'atü'l-'Arabiyye*, V, 872).

Tâhert, Tilimsân'ın alınmasından itibaren Osmanlı egemenliğine girdi. Fransa'nın Cezayir'i işgali yıllarında Cezayir'in millî kahramanı Emîr Abdülkâdir el-Cezâirî, Muasker'deki idare merkezini terketmek zorunda kalınca Tâhert civarına çekilip 1835-1841 yılları arasında, Rüstemî Tâhert'i'nin yakınında kurduğu Tagdemt kasabasını askerî ve idarî merkez olarak kullandı. Fransa işgali döneminde General Lamorcière 1863'te Tingartia'nın yerinde günümüzdeki modern Tihert'i tesis etti. Bu şehir surlarla çevrili olan eski şehrin kuzeyinde kuruldu. Rüstemî Tâhert'i'nin ise sadece harabeleri kalmıştır. Bugün Cezayir'in aynı adı taşıyan vilâyetinin merkezi olan Tâhert gelişen tarım ve hayvancılığı, safkan Arap atlarının yetiştirildiği haralarıyla ünlü önemli bir merkezdir. İbn Haldûn Üniversitesi'nin bulunduğu şehrin nüfusu 200.000'e yaklaşmıştır (2009 yılı'nın ilk yarısında 194.000).

BİBLİYOGRAFYA :

Ya'kübî, *el-Büldân* (nşr. M. Emîn Dannâvî), Beyrut 1422/2002, s. 192, 195-196; İbnü's-Sagir, *Ah-bârü'l-'emmeti'r-Rüstemiyyün* (nşr. Muhammed Nâsir – İbrâhim Behhâz), Beyrut 1406/1986, tür.yer.; İbn Havkal, *Şüretü'l-arz*, s. 86, 95-96; Makdisî, *Ah-senü'l-tekâsim*, s. 228-229; Şerif el-İdrîsî, *Nüzhetü'l-müşâk*, Beyrut 1409/1989, I, 255-256; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), II, 8-10; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, I, 196-197; ayrıca bk. tür.yer.; Jamil M. Abu'n-Nasr, *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, London 1987, s. 42-49; Habîb Cenhânî, "Tâhert: 'Âşimeti'd-devleti'r-Rüstemiyye (161-296/777-909)", *Revue tunisienne de sciences sociales*, XII/40-43, Tunis 1975, s. 7-54; Süheyl Zekkâr, "ed-Devletü'r-Rüstemiyye fi Tihert", *Dirâsât târihiyye*, sy. 12, Dimaşk 1403/1983, s. 74-90; Reşid Abdullah el-Cemîlî, "er-Rüstemiyyün fi Tâhert 162-297, İn-tişârü'l-İbâziyye fi'l-Mağrib ve eşeruhü fi kıyâmi'd-devleti'r-Rüstemiyye", *el-Mü'errihu'l-'Arabi*, sy. 34, Bağdad 1987, s. 186-200; Georges Marçais, "Tâhert", *IA*, XI, 630-631; M. Talbi, "Tâhert", *El²* (İng.), X, 99-101; Necde Hammâş, "Tâhert", *el-Mevsû'atü'l-'Arabiyye*, Dimaşk 2002, V, 872-873.

NADİR ÖZKUYUMCU

TÂHİR (طاهر)

Türk mûsikisinde bir makamın adı.

Türk mûsikisinin en eski makamlarından olup önceki dönemlerde ismi babatâhirdir. Abdülbâki Nâsir Dede'nin "tâhîr-i kebîr" ve "tâhîr-i sagîr" diye ikiye ayırdığı

makam zamanla kısaltılarak tâhîr şekline almıştır. Basit makamlar sınıfına dahil olan tâhîr makamı düğâh (la) perdesinde karar eden ve inici bir yapıda olan makamlardandır ve nevâ makamının inici şekli olduğundan basit makamlar arasında sıra numarası verilmemiştir. Makamın dizisi, nevâ makamı gibi düğâhtaki yani yerindeki uşşak dördlüsüne nevâ perdesinde bir rast beşlisinin eklenmesiyle meydana gelmiştir.

Tâhîr makamı inici bir makam olduğu için tiz durak muhayyer perdesi civarından seyre başlanacaktır. Bu sebeple muhayyer perdesi üzerinde bir seyir alanına ihtiyaç vardır. Bu da düğâh üzerinde yer alan uşşak dördlüsünün simetrik olarak tiz durak muhayyer perdesi üzerine aynen göçürülmesiyle elde edilir. Bu suretle hem makamın genişlemesi yapılmış hem de makamın tabii seyir alanı elde edilmiş olur.

Tiz durak muhayyer perdesi civarından seyre başlanacak olan makamın birinci merteye güçlüsü muhayyer perdesidir ve bu perdede uşşak çeşniyle makamın yarım kararı yapılır. İkinci merteye güçlü ise ana dizinin ek yerindeki nevâ perdesi olup bu perdede rast çeşniyle asma karar yapılır. Bununla beraber çok nâdir şekilde nevânın birinci, muhayyerin ikinci merteye güçlü olarak kullanıldığı bazı eserler de görülmektedir. Tâhîr makamının ana dizisinde nevâ perdesi üzerindeki rast beşlisinde yer alan eviç perdesi yerine bazan inici nağmelerde iniş cazibesıyla acem kullanılabilir. Bu durumda nevâ perdesi üzerinde bûselik, çârgâh perdesi üzerinde çârgâh çeşnileri meydana gelir ki bu perdelere adı geçen çeşnilerle asma kararlar yapılabilir. Aynı zamanda eviç perdesinde eksik segâh çeşnili asma karar imkânı

mevcut olduğu gibi segâh perdesinde de segâhlı asma karar yapılabilir.

Tâhir
makamı
seyir
örneği

Tâhir makamında muhayyer makamına benzeyebilir endişesiyle hüseyinî perdesinde asma karar yapılmaz. Donanımında si için koma bemolü, fa için bakiye diyezi kullanılan tâhir makamının ana dizisini meydana getiren sesler pestten tize doğru düğâh, segâh, çârgâh, nevâ, eviç, gerdâniye ve muhayyerdir. Tiz taraftaki genişlemiş kısmın sesleri ise muhayyer tiz segâh, tiz çârgâh ve tiz nevâdir. Makamın yedeni portenin ikinci çizgisindeki sol (rast) perdesidir.

Genişleme, -yukarıda ifade edildiği gibiyerindeki uşşak dörtlüsünün simetrik olarak tiz durak muhayyer perdesi üzerine göçürülmesiyle yapılır. Ancak makamın giriş seyirinde kesinlikle kullanılmayıp seyirin ortalarında kullanıldıktan sonra tekrar asıl diziyile karar verilebilen bir ikinci genişleme şekli daha vardır. Bu ikinci genişleme, nevâ perdesindeki rast beşlisine muhayyer perdesinde bir büselik dörtlüsünün ilâvesiyle yapılır. Bu durumda tiz taraftaki segâh perdesi yerine tiz büselik perdesi kullanıldığından nevâda bir acemli rast dizisi meydana gelir. Fakat bu tarz genişlemede muhayyer perdesinde büselik çeşniyle kalış yapılamaz; bazan nağmeler nevâ perdesine doğru inerken veya muhayyer perdesi "üst oya" (broderie) yaptığı zaman tiz büselik perdesi kullanılabilir.

Makamın seyrine tiz durak muhayyer perdesi civarından başlanarak bu bölgede muhayyer perdesinin iki tarafındaki çeşnilerde, yani uşşak ve rast çeşnilerinde karışık olarak gezinildikten sonra muhayyer perdesinde uşşak çeşniyle yarım karar

yapılır. Ardından yine karışık gezinilerek inilir ve ikinci mertebe güçlü olan nevâ perdesinde rast çeşniyle asma karar yapılır. Bu arada gerekli yerlerde gerekli asma kararlar gösterildikten sonra düğâh perdesinde uşşak çeşniyle tam karar yapılır.

Zekâi Dede'nin remel usulünde, "Dil düştü yine şevk ile bir dilber-i nâze", Seyyid Nuh'un aynı usulde, "Meyletti gönül bir meh-i hurşid-i tirâze" mısralarıyla başlayan besteleri; Zekâi Dede'nin, "Dirîğ etmez mey-i cevri sunar her lahza cânânım" mısrayla başlayan ağır semâisi; Seyyid Nuh'un, "Ne hevâ-yı bâğ-ı ruhsâr men esîr-i zülf-i yârem" mısrayla başlayan yürük semâisi; Sultan II. Mahmud'un, "Bulsun ikbâl devletin gündün güne olsun küşâd", Dellâlâzâde İsmâil Efendi'nin, "Ben sana mecbûr olmuşam gel yavrucağım", Kadızâde Mustafa Çavuş'un, "Hiç uyutmaz beni derdim" mısralarıyla başlayan aksak usulündeki şarkılarıyla Muallim İsmâil Hakkı Bey'in, "Ehl-i aşka bir belâ zindandır bu mâsivâ", Hacı Ârif Bey'in, "Kat' edip gerden-i gerdûndan emel zencîrin" mısralarıyla başlayan evsat usulündeki ilâhileri tâhir makamının örnekleri arasındadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kantemiroğlu, *Kitâbü İlmî'l-mûsîkî alâ vechi'l-hurûfât: Mûsikîyi Harflerle Tesbît ve İcrâ İlmînin Kitâbı* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2001, I, 108-109; Abdülbâki Nâsir Dede, *Tedkik ü Tahkik* (nşr. Yalçın Tura), İstanbul 2006, s. 45-46; Hâşim Bey, *Mûsikî Mecmuası*, İstanbul 1280, s. 33; Tanbûri Cemil Bey, *Rehber-i Mûsikî*, İstanbul 1321, s. 98; Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikisi*, İstanbul 1933, I, 105-106; Hüseyin Sâdeddin Arel, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı Dersleri* (haz. Onur Akdoğan), Ankara 1991, s. 52; İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velveleleri*, İstanbul 2006, s. 195-198.

İSMÂİL HAKKI ÖZKAN

TÂHİR AĞA

(bk. MEHMED TÂHİR AĞA).

TÂHİR AĞA TEKKESİ

İstanbul Fatih'te
XVIII. yüzyılın ikinci yarısında
inşa edilen tekke.

Kapıcıbaşı Seyyid Mehmed Tâhir Ağa'nın 1174'te (1760-61) yaptırdığı tekke 12 Ramazan 1196'da (21 Ağustos 1782) çıkan Tüfekhâne yangınında yanmış, zaman içinde geçirdiği onarımlara ve bazı değişikliklere rağmen özgün mimarisini büyük ölçüde günümüze kadar korumuştur. XIX. yüzyılda yenilendiği tahmin edilen ahşap harem binası, XX. yüzyılın başlarında komşu evlerden birinden sirayet eden yangında tamamen yanmış, 31 Mayıs 1918'de çıkan Cibali-Fatih yangınından etkilenen tekkeyi Hüseyin Vassâf tamir ettirmiştir. Tekkelerin kapatılmasından (1925) sonra mescid-tevhidhâne camii, selâmlık birimleri de son şeyhin ailesince mesken olarak kullanılmıştır.

Tekkenin ilk postnişini Nakşibendî tarikâtından Şeyh Mehmed Sâbir Efendi'dir (ö. 1178/1764). Ardından Halvetlîğin Uşşâki koluna bağlı Salâhi şubesinin kurucusu Şeyh Abdullah Salâhi Uşşâki posta geçmişi (ö. 1197/1783), daha sonra oğlu Şeyh Mehmed Ziyâeddin Efendi (ö. 1818) ve torunu Şeyh Mehmed Tüfrik Efendi'nin (ö. 1843) meşihatları süresinde Tâhir Ağa Tekkesi, Salâhiyye'nin âsitânesi olarak faaliyet göstermiştir. 1843'te tekkenin meşihatına Üsküdar'daki Selimiye Tekkesi'nin postnişini, Nakşibendiliğin yanı sıra Mevlevîliğe de mensup bulunan ve bu iki tarikatın kaynaştığı bir tasavvuf ekolünü temsil eden Konyalı Şeyh Ali Behcet Efendi'nin halifesi Şeyh İbrâhim Hayrânî Efendi geçmiştir, ardından oğlu Şeyh Mehmed Fezullah Efendi ile torunu Şeyh el-Hac Ali Behcet Efendi burada Mevlevîmeşrep Nakşibendiliği yaşatmıştır. Âyin günü perşembe olan Tâhir Ağa Tekkesi'nin son dönemdeki mensupları ve müdavimleri arasında Hüseyin